

Ἐν Θήρᾳ, τῇ 27^ῃ Φεβρουαρίου 2010.

Πρός
Σεβασμιώτατον
Μητροπολίτην Ἡλείας
κ.κ. Γ ε ρ μ α ν ό ν

Σεβασμιώτατε,

Ανεγνώσαμεν τὴν ἀπὸ 30.01.'10 ὑμετέραν ἐπιστολὴν ἢ ὁποῖα ἀφορᾷ εἰς τὸ ἐκδοθὲν Ἡμερολόγιον τῆς καθ' ἡμᾶς Ἱερᾶς Μητροπόλεως διὰ τὸ ἔτος 2010 τὸ ὁποῖον εἶναι ἀφιερωμένον εἰς τὸν Ὁσιώτατον Μοναχόν Χριστοφόρον Παναγιωτόπουλον.

Οὐδέποτε ἐφαντάσθη, ἅγιε Ἡλείας, ὅτι ἔμελλον ποτε νὰ ἀπολογηθῶ, διότι ὁ εὐσεβὴς κληρὸς καὶ λαὸς τῆς Μητροπόλεώς μου ὑπολήπτεται καὶ διαφερόντως εὐλαβεῖται τὸν Χριστοφόρον, διὰ τὴν γόνιμον καὶ καρποφόρον ἐν Θήρᾳ κηρυκτικὴν του δρασίμ. Θὰ ἤμην μάλιστα ὁ τελευταῖος, ὅστις θὰ ἀπέτρεπον τὸ ποιμνίον μου τοῦ νὰ ἀποδίδῃ τιμὴν εἰς ἄνδρα Χριστιανόν Ὁρθόδοξον καὶ βεβαπτισμένον, ἔχοντα συνείδησιν τῶν ἑαυτοῦ πράξεων ἐπιδείξαντα θαρραλέαν ἐμμονὴν εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν, διαπρῦσιον κήρυκα τοῦ Εὐαγγελίου, «διακριθέντα εἰς τὰ ὑπὲρ τῆς ὀρθοδοξίας ἠρωϊκὰ ἀγωνίσματα καὶ παθήματα αὐτοῦ καὶ τὸν ὀσιοπρεπῆ καθόλου βίον αὐτοῦ»¹ καὶ μάλιστα ἀσυμβίβαστον καὶ διὰ τοῦτο διωχθέντα ἀποινῶς, συκοφαντηθέντα καὶ περιορισθέντα ὑπὸ τῆς τότε Ἱερᾶς Συνόδου, διότι δέν συνεμορφώθη πρὸς τὰς ὑποδείξεις αὐτῆς. Πάντα δέ ταῦτα καθ' ἣν ἐποχὴν -καὶ τοῦτο τὸ γνωρίζομεν καλῶς- ἄλλοι ἐσιώπων, ἵνα ἀρεστοὶ γένωνται τοῖς βαυαροῖς διὰ νὰ διατηρήσουν τὰς ὑψηλὰς καὶ πολυζήλους θέσεις.

Ἄλλωστε, Σεβασμιώτατε, πῶς εἶναι δυνατόν ἡμεῖς νὰ ἔχωμεν τὸ δικαίωμα νὰ ἀποκαλούμεθα μεταξύ μας «ἅγιοι» καὶ νὰ κατηγορούμεθα διότι ἀποκαλοῦμεν «ὄσιον» ἕνα μοναχόν πού καὶ ὀσιοπρεπῶς ἔζησε καὶ ὀσιακῶς ἐκοιμήθη 150 ἔτη πρὶν; Ἡ πῶς εἶναι δυνατόν νὰ μὴν ἐκδηλώνεται ὑφ' ὑμῶν οἰαδήποτε ἀντίδρασις ὅσον ἀφορᾷ εἰς ὀσίους ἄνδρας καὶ γυναῖκας ὡς ὁ Μακάριος ὁ Νοταράς, ὁ Ἐφραίμ τῆς Νέας Μάκρης ἢ ἡ Θεοδώρα τῆς Ἄρτης οἱ ὁποῖοι ἐπίσης δέν ἔχουν ἀγιοκαταταχθεῖ ἢ γιὰ συγχρόνους γέροντας ὡς οἱ ἀείμνηστοι Παῖσιος, Ἰάκωβος Τσαλίκης, Φιλόθεος τῆς Πάρου κ.λπ. εἰς τούς

¹ Κ. Μ. Ράλλη, Περί τῆς τῶν Ἁγίων ἀνακηρύξεως, ἐν Ἑκατονταετηρίδι Ἐνθικοῦ καὶ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν 1837-1937. Ἐπιστημονικαὶ συμβολαί, Ἀθῆναι, σσ. 20-21.

οποίους ἀποδίδεται ἤδη ὁ τίτλος τοῦ ὀσίου καί τιμῶνται δεόντως εἰς τὰς Μητροπόλεις εἰς τὰς ὁποίας ἀνήκουν καί νά ὑπάρχη ἢ καθ' ὅλα ἀδικοιολόγητος ἀντίδρασις αὕτη διά τόν Χριστοφόρον ὁ ὁποῖος τιμᾶται εἰς τήν Μητροπολιτικήν μας Περιφέρειαν;

Ἀσφαλῶς καί γνωρίζομεν, Σεβασμιώτατε, καί τά τῆς ἀπορριφθείσης αἰτήσεως τοῦ Συλλόγου τῶν Ἀρμπουναίων Καλαβρύτων περί τῆς ἀγιοκατατάξεως τοῦ περί οὗ ὁ λόγος Ὁσίου Μοναχοῦ καί τά περί τῶν Συνοδικῶν Ἐγκυκλίων τὰς ὁποίας ἐπικαλεῖσθε. Καί ὅσον ἀφορᾷ εἰς τήν ἀπορριφθεῖσαν αἴτησιν τοῦ Συλλόγου τῶν Ἀρμπουναίων, ἀσφαλῶς καί ὀρθῶς ἔπραξεν ἡ Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, διότι δέν εἶχον ἀκολουθηθεῖ αἱ προβλεπόμεναι διαδικασίαι, αἱ ὁποῖαι ἐπιτρέπουν μόνον εἰς ἐκκλησιαστικάς ἀρχάς νά προβαίνουν εἰς τοιαύτας αἰτήσεις καί οὐχί εἰς συλλόγους, σωματεῖα, ἰνστιτούτα κ.λπ. Ὅσον ἀφορᾷ ὡστόσο εἰς τὰς Συνοδικάς Ἐγκυκλίους τοῦ ἔτους 1852 καί τὰς τεκμηριωμένας ἐργασίας τῶν ἱστορικῶν καί τῶν θεολόγων πού ζητοῦνται ὑπό τῆς ὑμετέρας Σεβασμιότητος περί τοῦ Ὁσίου Μοναχοῦ Χριστοφόρου, παραθέτομεν τά κατωτέρω:

Ἡ μελέτη τῶν ἐγγράφων τῶν ἀποκειμένων ἐν τοῖς Γενικοῖς Ἀρχείοις τοῦ Κράτους ἀρκεῖ ὅπως βεβαιώσῃ τήν ἀλήθειαν, ὅτι δηλ. ὅσον χρόνον ὁ Χριστοφόρος περιωρίσθη εἰς τό κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου, οὐδέν εἶχε πρόβλημα καί εὐεργέτης ἦτο, ἀκόμη καθ' ὁμολογίαν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν, ὅτε ὁμῶς ἐλάλησεν πικράς ἀληθείας, «ἐκύκλωσαν αὐτόν κύνες πολλοί».

Εἰς τά ἐγγράφα αὐτά μάλιστα ἔχει εὐχερῆ πρόσβασιν πᾶς ἐνδιαφερόμενος, φρονῶ δέ ὅτι ὅσοι νομίζουν ὅτι ἔχουν γνώσεις καί λόγον, καί ἀσφαλῶς ὑμεῖς ἔχετε ὡς Ἱεράρχης, πρέπει νά ὑποβληθοῦν εἰς τόν κόπον νά ἀναγνώσουν αὐτά ἀπαθῶς καί ἀμεροληπτως, ἵνα μορφώσωσι γνώμην.

Ἐκεῖ μάλιστα, κατόπιν ὑπολογισμοῦ, δυστυχῶς θά διαπιστώσῃ ὁ μελετητής καί τήν ἀκροτηριασμένην, τήν γεγηρασμένην τῆς Ἐκκλησίας Ἠγεσίαν (Νεόφυτος 90 ἐτῶν, Αἰγίνης Σαμουήλ 105), τήν προφανῶς φόβῳ καί τρόμῳ συνεχομένην, οἷον ἐν ὁμηρία τελοῦσαν ὑπό τῶν βαυαρῶν καί διά τοῦτο ὑπογράφουσαν τά ἐκάστοτε ὑπαγορευόμενα αὐτῇ.

Ἐάν τήν ὑμετέραν Σεβασμιότητα ὄντως «ἐνδιαφέρει τό θέμα γενικώτερα καί εἰδικά διά τόν συγκεκριμένον μοναχόν», θά πρέπει νά γνωρίζετε ὅτι τοῦτο δέν δύναται νά γίνῃ διά τῆς τῆδε κάκεισε ἀποστολῆς διαμαρτυριῶν ἢ κοινοποιήσεων, καί μάλιστα μέ μόνον ὄπλον τήν ἐγκυκλοπαιδείαν τοῦ Ἡλίου ἢ τήν Θ.Η.Ε., καί τήν αὐτόθι βιβλιογραφίαν. Χρήσιμα ἀσφαλῶς εἶναι ὅλα τά στοιχεῖα, ὅπουδήποτε καταταγρόμενα, ἀλλ' εἶναι πρωτάκουστον καί καινοφανές ἀφ' ἑνός νά διαπιστώνωμεν τήν «κατασκευήν σκοτεινῶν καί ὑπόπτων εἰδήσεων καί μαρτυριῶν» καί ἀφ' ἑτέρου νά ἐμμένωμεν εἰς ὅσα προσῆψαν εἰς τό πρόσωπον τοῦ Χριστοφόρου οἱ διώκται αὐτοῦ.

Ἀλλά ποῖαι εἶναι αἱ διάφοροι σκοπιμότητες χάριν τῶν ὁποίων «προβαίνουμε εἰς ἀγιοκατατάξεις;» Ἡ ἀργυρολογία ἢ μήπως ἢ προσωπική προβολή τῶν ἡγουμένων τῆς τοιαύτης προσπαθείας ἢ τῆς γενετειράς καί τόν τόπων δράσεως τῶν ὑπό ἀγιοκατάταξιν προσώπων; Δύνασθε μετά βεβαιότητος,

«σημείων» καί ἀδιασείστων τεκμηρίων νά ἀποδείξετε τά λεγόμενα; Ἄς μὴν ἐκτιθέμεθα ἄνευ λόγου, ἀδελφέ.

Ἐρωτᾶτε πάλιν, Σεβασμιώτατε, τί ἔχω νά εἶπω περὶ τοῦ Ναῖδριου Ἁγίας Σοφίας Πατρῶν. Καί προσεφύγατε ὡς καί εἰς τόν ἱερατικόν προϊστάμενον τῆς φερωνύμου Ἐνορίας. Τά γραφόμενα ὅμως ἐν τῷ Ἡμερολογίῳ (σ. 24) ἀναφέρονται εἰς ναῖδριον τιμώμενον ἐπ' ὀνόματι τῆς Ἁγίας Σοφίας καί ὄχι εἰς τόν Ἐνοριακόν Ἱερόν Ναόν τῆς Ἁγίας Σοφίας Πατρῶν.

Ὡς πρὸς τὴν κάραν τοῦ Μοναχοῦ Χριστοφόρου, ἐπιτρέψατέ μου, ἀδελφέ, ἀλλὰ οὔτε νά φύγη ἐκ τῆς Θήρας ἠδύνατο, ἀφοῦ δέν ἐκοιμήθη ἐκεῖ, οὔτε ὅμως καί νά ἔλθῃ εἰς Ἀρμπουνα Καλαβρύτων μόνη, ἂν τινες δέν ἐμερίμνων περὶ αὐτοῦ. Διατί «τὴν ἄφησαν νά φύγει;», νομίζω ὅτι δέν εἶμαι τό κατάλληλον πρόσωπον νά ἀπαντήσῃ. Ἴσως ὅμως ἠδύνατο νά ἀπαντήσῃ ὁ ἀείμνηστος Μητροπολίτης πρώην Θήρας καί κατοπιν Καλαβρύτων καί Αἰγιαλείας κυρός Γεώργιος. Νομίζω πάντως ὅτι ἡ συνήθης πρακτικὴ τῆς ἀποδόσεως τῶν λειψάνων εἰς τὴν γενέτειραν τῶν ὁσίων ἀνδρῶν οὐδαμῶς ὑποδηλοῖ ἔλλειψιν ἐνδιαφέροντος περὶ αὐτῆς, οὔτε πρᾶξιν ὑβρεως καί ἀσεβείας ἀποτελεῖ. Ἄλλωστε ὁ Χριστοφόρος δέν συνίστατο μόνον εἰς τά τῆς κεφαλῆς, εἶχε καί ἄλλα μέλη.

Ἀναφορικῶς πρὸς τὴν περὶ τοῦ κελλίου τοῦ περιορισμοῦ τοῦ Χριστοφόρου ἀπορίαν ὑμῶν, ἀπαντῶ: τὴν αὐτὴν ἀπορίαν ἔχω καί ἐγὼ ὄχι μόνον περὶ τοῦ κελλίου τοῦ προκειμένου προσώπου, ἀλλὰ καί περὶ τῶν χώρων ἐγκαταβιώσεως πολυαρίθμων διὰ μέσου τῶν αἰώνων σεπτῶν καί θεοφόρων ἀνδρῶν καί γυναικῶν. Μήπως πρέπει νά ἀγνοήσωμεν συλλήβδην τὴν παράδοσιν;

Ὡς πρὸς τὴν ἀπορίαν, «διατί τό παρεκκλήσιον αὐτό ἀφιερῶθη εἰς τόν ἅγιον Σπυρίδωνα καί ὄχι εἰς τόν μοναχόν Χριστοφόρον;» ἀπαντῶ ὅτι πλησίον αὐτοῦ ὑπῆρχε ναῖδριον τοῦ Ἱεράρχου, τό ὁποῖον κατέπεσε κατὰ τοὺς σεισμούς τοῦ 1956. Εἰς ἀνάμνησιν αὐτοῦ τοῦ γεγονότος τό σημερινόν ναῖδριον τιμᾶται καί ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἱεράρχου, ἀλλὰ καί ἐπ' ὀνόματι τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος Ὁσίου.

Ὡς πρὸς τὰς ἀλλεπαλλήλους ἀπορίας τῆς ὑμετέρας Σεβασμιότητος περὶ ἀνακομιδῆς τῶν λειψάνων, περὶ ἀποτμήσεων αὐτῶν καί περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν τῆς ἐκάστοτε ἐποχῆς, τῶν βεβαιουσῶν μετ' αὐθεντίας τὴν ἀλήθειαν τῶν γεγονότων ἢ τὴν γνησιότητα τοῦ περιεχομένου τῶν λειψανοθηκῶν, εἰς ὅ,τι μέ ἀφορᾷ, δέν ἀμφιβάλλω περὶ ὧν παρέλαβον παρὰ τῶν ἀοιδίμων προκατόχων μου.

Προσυπογράφω πάντως τὰς ὑφ' ὑμῶν ἐκφραζομένας ἀνησυχίας περὶ τοῦ κινδύνου πλάνης τῶν πιστῶν καί περὶ τῆς μετὰ τῆς δεούσης προσοχῆς ἐξετάσεως τῶν δεδομένων τῶν ὑπὸ ἐπίσημον ἀναγνώρισιν ἁγίων. Δικαιούμαι ὅμως νά διαφωνήσω πρὸς ὑμᾶς ἀναφορικῶς πρὸς τόν Χριστοφόρον.

Σεβασμιώτατε,

Ἡ Ἱερά Σύνοδος τῆς κρισίμου ἐκείνης ἐποχῆς, ἡ ὁποία ἐξέδωκεν τὰς περὶ Παπουλάκου ἐγκυκλίου, ὡς παρὰ τὰς ἐκείνης(;) διαταγὰς πολιτευσαμένου:

- καθήρεσε τόν Ἀνδρουβίστης Προκόπιον τῆς χάριτος τῆς ἀρχιερωσύνης καί πάσης ἱερατικῆς τάξεως καί ἐνεργείας, ὡς μεταχειρισθέντα «πᾶν εἶδος

ραδιουργίας εις ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ του καί παντάπασιν διεφθαρμένον, ὑποκινούντα πάντα λίθον... εις ἐπιτυχίαν τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς κακοηθείας του» ὅστις ἦτο τοσοῦτον ἀδιόρθωτος, ὥστε «μόνος ὁ διά βίου περιορισμός δύναται νά φέρῃ εις μετάνοιαν καί νά τόν ἀναδείξῃ τοῦλάχιστον καλόν χριστιανόν» (ἔτος 1834),

- παλινωδοῦσα δέ τέσσαρα ἔτη βραδύτερον, «ἀποδεχομένη τήν εἰλικρινῆ αὐτοῦ μετάνοιαν καί ἐκ συντετριμμένης καρδίας προερχομένην» ὄχι μόνον συνεχώρησεν αὐτόν, ἀλλ' προέβη καί εις ἄρσιν τῆς καθαιρέσεως, καί μετὰ ἔτη προσεκάλεσεν αὐτόν ὡς ἀναπληρωματικόν μέλος τῆς Συνόδου, κατὰ δέ τό 1852 ἀνέδειξεν αὐτόν Ἐπίσκοπον Οἰτύλου ὡς ἀξιώτερον². Ἐπισημειώνεται, ὅτι περὶ τῆς δράσεως τοῦ Προκοπίου κατὰ τοῦ Παπουλάκου εὐχερῶς δύναται τις νά ἀνατρέξῃ εις τόν οἰκεῖον φάκελλον τῶν Γ.Α.Κ.

Ἀλλ' ἄς ἴδωμεν τί ἀναφέρεται εις τὰς περὶ ὧν ποιεῖσθε μνείαν καί μή εἰσέτι ἀνακληθείας Συνοδικὰς ἐγκυκλίους:

Α) Ἡ τῆς 15^{ης} Μαΐου 1852, περὶ τοῦ αὐτοχειροτονήτου κήρυκος μοναχοῦ Χριστοφόρου Παπουλάκου, Πρὸς τόν κατὰ τήν Λακωνίαν ἱερόν κληρον καί πάντα τόν εὐσεβῆ καί περιούσιον αὐτῆς λαόν, λέγει ὅτι ὁ Παπουλάκος περιφερόμενος ἀπό τόπου εις τόπον «κηρύσσων δῆθεν τόν θεῖον λόγον, καί ὑπό τό πρόσχημα τοῦτο, λήρους ἀσέμνους καί σκανδαλώδεις ἐξερευγόμενος διαστρέφει δι' αὐτῶν τήν γνησίαν του θείου Εὐαγγελίου διδασκαλίαν... παρασύρων τοὺς ἀπλουστέρους εις πολλά ἄτοπα καί ἐμπνέων εις τὰς κεφαλὰς αὐτῶν ἰδέας τῶ ὄντι ἀντιχριστιανικὰς καί ἀντιθέους». Καταγγέλλει περαιτέρω τόν Χριστοφόρον, ὅστις προσκληθεὶς ὑπό τῆς Συνόδου, ἵνα δώσῃ λόγον περὶ τῆς διδασκαλίας του, ἠπειθήσεν καί «οὐ κατεδέξατο ἐλθεῖν». Διὰ τήν τοιαύτην δέ ἀπειθείαν ἀπηγόρευσεν εις αὐτόν ὅλως, ἵνα μὴ διδάσκῃ τοῦ λοιποῦ, μέχρις ὅτου, ἐμφανισθεὶς εις τήν Σύνοδον, δώσῃ λόγον τῆς διδασκαλίας του καί, ἂν εὐρεθῇ ἱκανός εις τήν ἱεράν ταύτην διακονίαν τοῦ κηρύγματος, ἀποσταλῆ καί πάλιν, νομίμως ὁμως, παρὰ τῆς προσηκούσης ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς. Ἄλλως δέ πράττων δικαίως θεωρεῖται ὡς ἀντάρτης τῆς ἐκκλησίας, ὡς ἀδόκιμος καί ἀπόβλητος. Ἡ ἐγκύκλιος διανθίζεται ὑπό κολακειῶν πρὸς τό πρόσωπον τοῦ Ὁθωνος καί ὑπό ἀγιογραφικῶν παραπομπῶν, προκειμένου νά κατοχυρωθῆ καί θεολογικῶς. Ἀλλ' εις μάτην. Ὑπογεγραμμένη ἀπό τρεῖς μόνον Συνοδικούς Ἐπισκόπους ἀπηυθύνθη εις ὧτα μὴ ἀκουόντων, διότι, ὅπως ἀναφέρει ἀψευδῆς πηγῆ, ἔγγραφον τοῦ τότε Ἐπαρχοῦ Οἰτύλου πρὸς τόν Νομάρχην Λακωνίας Δ. Δούκα τήν 29ην Μαΐου 1852 «δέν ὑπάρχει οὐδεμία οἰκογένεια, ἐντός τῆς ὁποίας νά μὴ ὑπάρχῃ ὀπαδός..., διότι τό ὄνομα τοῦ Χριστοφόρου συνεταυτίστη μέ τό ὄνομα τῆς Θρησκείας» (ΓΑΚ, Φάκ. Βακάλογλου 24α). Καί ἀπό τῆς ἀπόψεως αὐτῆς καθίσταται φανερόν πόσον ἠγαπήθη ὁ Χριστοφόρος ὑπό τοῦ λαοῦ καί πόσον εις αὐτόν λαομίσητος ἦτο ἡ τότε διοίκησις τῆς βαυαροκρατίας καί τὰ μίσθαρνα ὄργανά της. Ἀλάθητον τό κριτήριον τοῦ λαοῦ, καί ἀπαράδεκτον εἶναι, κατὰ

² Βλ. Βασιλείου Ἀτέση, Ἐπισκόπου Ταλαντίου, Ἐπίτομος Ἐπισκοπικῆ Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, τ. Α', Ἐν Ἀθήναις 1948, σσ. 242-243 καί 250-252).

περίπτωσιν, ἄλλοτε νά θεωρῶμεν αὐτόν δυσσεβῆ καί παράνομον, κακά μελετῶντα καί ἄλλοτε νά προσκυνῶμεν τήν χάριν του.

Β) Ἡ τῆς 26ης Μαΐου 1852 καί ὑπ' ἀριθ. πρωτ. 2377 – διεκπ. 316, περί ἀνατροπῆς τῶν καθεστώτων, Πρὸς ἅπαντας τὰς κατά τήν Ἑλληνικὴν ἐπικράτειαν εὐσεβεῖς καί ὀρθοδόξους χριστιανούς, συνίσταται εἰς τήν καταγγελίαν κακοβούλων τινῶν, ἐχθρῶν τῆς πατρίδος καί πολεμίων τῆς εὐτυχίας καί ἡσυχίας τῶν εἰρηνικῶν πολιτῶν, οἵτινες συνέλαβον τήν σατανικὴν ἰδέαν ν' ἀνατρέψουν τὰ καθεστῶτα... Δι' αὐτῆς ἡ Ἱ. Σύνοδος ἀποπειρᾶται νά κατοχυρώσῃ θεολογικῶς τήν στάσιν αὐτῆς μετὰ συχνῶν ἀγιογραφικῶν παραπομπῶν. Δέν παραλείπει νά ἀναπέμψῃ ἄφθονον λιβανωτόν εἰς τὸν Ὅθωνα, «ὄν ἡ θεία πρόνοια... ἠὲ δόκησε νά ἐπιστήσῃ... Βασιλέα τῆς χώρας», οἷον εἰ παρέχουσα τήν διαβεβαίωσιν νομιμοφροσύνης, καί ὁ ὁποῖος, συμφῶνως πρὸς τήν ἐπαγγελίαν καί διαβεβαίωσιν αὐτοῦ τυγχάνει ὁ κραταιότατος καί εἰλικρινέστατος προστάτης καί τῆς ὀρθοδόξου πίστεως καί τῆς τῆν ὀρθόδοξον πίστιν τηρούσης ἐκκλησίας ἡμῶν. Σημειώνεται μάλιστα ὅτι τήν ἐγκύκλιον μόνον τέσσαρες τῶν Συνοδικῶν ὑπογράφουν, οὐδαμοῦ δέ ἐν αὐτῇ γίνεται μνεῖα τοῦ Χριστοφόρου.

Διὰ τοῦτο καί ἡ ἐγκύκλιος αὐτῇ κατηργήθη εἰς τήν συνείδησιν τοῦ κλήρου καί τοῦ λαοῦ τόσον ἐν Ἀθήναις, ὅσον καί ἀλλαχοῦ. Καί ὄχι μόνον δέν ἐγένετο κἄν ἀποδεκτὴ, ἀλλὰ καί ἔνεκεν αὐτῆς ἠπειλήθησαν πολυάριθμα ἐπεισόδια, καθὼς ὁ λαός ἐπεδίωξεν νά παραδόσῃ αὐτήν εἰς τήν πυράν (Ἐφημ. ΕΛΠΙΣ 31ης Μαΐου 1852 καί ΑΘΗΝΑ 5ης Ἰουνίου 1852).

Γ) Ἡ τῆς 9ης Ἰουνίου 1852 (ἀρ. πρωτ. 2444 – διεκπ. 355) ἀπευθυνομένη Πρὸς τὰς κατά τήν Ἑπικράτειαν Ἐκκλησιαστικὰς Ἀρχάς, διατάσσει τήν ἔγκαιρον ἀνάγνωσιν «τῶν προλαβόντως αὐτῆς ἐγκυκλίων ἐπιστολῶν», εἰς τὰς ἐκκλησίας εἰς ἐπήκοον πάντων προκειμένου διὰ προτροπῶν καί νουθεσιῶν νά ἐπανέλθουν οἱ ἀποπλανηθέντες πιστοὶ εἰς τήν εὐθειαν ὁδόν.

Ἐπισημειώνει δέ καί τήν ἐπίσημον πληροφορίαν, ὅτι «διὰ τῆς ἀτόπου καί ὑποκριτικῆς διδαχῆς αὐτοῦ (δηλ. τοῦ Χριστοφόρου) ὅτι ἔσονται σεισμοὶ καί ἐκ τῶν σεισμῶν καταστραφήσεται νῆσός τις». Ἐκεῖθεν ὀρμωμένη «γυνή τις ἐκ Κυνουρίας ἐλθοῦσα εἰς Αἴγιναν ἐκήρυττε περὶ αὐτοῦ λέγουσα ὅτι αὐτὴ ἐστὶν ἡ νῆσος τῆς Αἰγίνης καί τέλος ἔσεται καί συντέλεια τοῦ κόσμου. Διὰ ταῦτα συνεταράχθησαν αἱ συνειδήσεις τῶν Χριστιανῶν, οἵτινες συνέτρεχον μετὰ θορύβου εἰς τὰς ἐκκλησίας καί, κρούοντες τοὺς κώδωνας, ἐτάραττον τήν κοινὴν ἡσυχίαν, ἐν οἷς καί τινες τῶν ἱερωμένων, ἀσπαζομένων τὰ ὑπ' αὐτοῦ κακῶς κηρυχθέντα... ἔψαλλον παρακλήσεις». Ὅθεν χρέος ἔχουν αἱ Ἀρχαὶ νά διασκεδάσουν τὰς ἐκ τῶν διαδιδόμενων ἀνησυχίας, διότι «οὐδεὶς ἔγνω νοῦν Κυρίου» καί διότι οἱ ταῦτα διαδίδοντες ἐλαύνονται ὑπὸ πνεύματος δολιότητος καί ἐπιβουλῆς, καί ἐν προσήματι θρησκευτικῶν προσπαθοῦν νά διαταράξουν τήν κοινὴν του Κράτους ἡσυχίαν καί ἀσφάλειαν. Τὰ τελευταῖα ταῦτα ὑπομιμνήσκουν καί ἄλλας ἐποχὰς μεταγενεστεράς, ὅτε ὑπὸ τό πρόσχημα τῆς προστασίας κοινῆς ἡσυχίας καί ἀσφαλείας οἱ κρατοῦντες «ἠτιολογοῦν» τὰ ἀναιτιολόγητα.

Ποία ανάκλησις νά γίνη τῆς ἐγκυκλίου αὐτῆς; Ὁ πρῶτος ἢ ὁ τελευταῖος ἦτο ὁ Χριστοφόρος, ὅστις, παρενέβαλε εἰς τὴν διδασκαλίαν του τὰ περὶ σεισμοῦ καὶ συντελείας τοῦ κόσμου; Ἄξιζει μάλιστα νά σημειωθῇ ὅτι οἱ ἐπίσημοι πληροφοριοδῶται τῆς Συνόδου ἀσφαλῶς θὰ ἦσαν οἱ Ἐπαρχοὶ, οἱ Νομάρχαι, οἱ Ἐφοροὶ καὶ τὰ ἄλλα μίσθαρνα καὶ πλήρως ἀφωσιωμένα εἰς τοὺς Βαυαροὺς ὄργανα τῆς κρατικῆς ἐξουσίας, οἱ πρό τινων ἐτῶν πρωτοστατήσαντες εἰς τὴν βιαίαν διάλυσιν τῶν μονῶν βία καὶ δυναστεία, εἰς τὴν διαρπαγὴν καὶ διασπάθισιν τῆς περιουσίας αὐτῶν καὶ εἰς τὴν ἀπηνῆ καὶ ἀμείλικτον δίωξιν τοῦ μοναχισμοῦ.

Ἄρα, κατὰ τὴν ἐγκύκλιον, ἐθεωρεῖτο ἀξιολογικῶς ἀνωτέρα ἢ κοινὴ τοῦ Κράτους «ἡσυχία» τῆς πατρῴας πίστεως, τῶν ὑγιῶν δογμάτων καὶ τῆς γνησίας ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως, αἱ δὲ ἐνέργειαι καὶ ἡ δρᾶσις τοῦ Χριστοφόρου πρὸς ἀφύπνισιν τοῦ λαοῦ καὶ προστασίαν αὐτῶν ὠδηγοῦντο «ὑπὸ πνεύματος δολιότητος».

Ἄλλ', ἵνα καταδειχθῇ ποῖος ὠδηγεῖτο «ὑπὸ πνεύματος δολιότητος», ὁ ρακένδυτος Παπουλάκος ἢ μήπως ὁ κρατικὸς μηχανισμὸς, μετὰ τοῦ ὁποίου ἐκοῦσα ἄκουσα ἐν ἀγαστῇ συμπνοίᾳ καὶ συνεργασίᾳ διετέλει ἢ τότε Ἱερά Σύνοδος, ἐπάναγκες κρίνομεν νά δημοσιεύσωμεν ἐμπιστευτικὴν ἐπιστολὴν τοῦ Ἰωάννου Κολοκοτρῶνη ἐκ Γυθείου ἀπὸ 17^{ης} Ἰουνίου 1852, πρὸς τὸν Δ. Δούκαν, Νομάρχην Λακωνίας (ΓΑΚ, Φάκ. Βακάλογλου 24α):

«Ἀδελφέ Δούκα. Περιμένω ἀνυπομόνως εἰδήσεις σας, διὰ νά μάθω τὴν ἐνέργειαν τῶν σχεδίων μας. Γνωρίζεις ὅτι εἶχα δώσει μυστικὰς ὁδηγίας εἰς τὸν ὑπομοίραρχον Ζωγράφον, ὅτι εἰς περίπτωσιν ἀνάγκης, ἠμπορεῖ νά δουλεύσῃ καὶ ἡ πιστόλα κατὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ Καλογήρου (!), διὰ νά ξεμπερδεύσωμεν οὕτως ἢ ἄλλως ἀπὸ τὸ μῖασμα τοῦτο. Συνεννόησον μέ τὸν ὑπομοίραρχον καὶ περὶ τούτου, ὥστε ἐγκαίρως νά γνωστοποιηθῇ τὸ μυστικόν τοῦτο καὶ εἰς τοὺς μετεμφιεσμένους ὀκτώ. Ἡμπορεῖτε νά λάβητε ὅσους στρατιώτας χρειασθῆτε καὶ εἶμαι ἔτοιμος νά σᾶς ἐγκρίνω ὅτι μέτρον μου προτείνετε, δυνάμενον νά συντελέσῃ εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σχεδίου. Ἄλλο δὲν ἔχω νά σᾶς εἰπῶ, περιμένω ἐνέργειαν, δραστηριότητα καὶ φρόνησιν. Σᾶς ἀσπάζομαι, ὁ ἀδελφός σου Ἰωάννης Κολοκοτρῶνης».

Ἀναφορικῶς πρὸς τὰ γραφόμενα ὑπὸ τῆς ὑμετέρας Σεβασμιότητος περὶ λήθης τοῦ Παπουλάκου, ὅτι δηλαδή ἡ «ἐπιζήσασα φήμη του ὅμως δὲν ἀντέσχεν ἐπὶ μακρόν... βραδέως ἀλλ' ἀσφαλῶς ἡ λήθη ἐκάλυψε τὸ πέρασμα του. Ἐκτοτε ἡ ψυχραιμία σκέψις ἐτακτοποίησε τὴν ταραχὴν τῶν συνειδήσεων», κατὰ τὸν Γριτσόπουλον, ἐπιτρέψατέ μου νά ὑποστηρίξω ὅτι δὲν ἔχονται τῆς ἀληθείας.

Ὁ αἰδεσμι. πρωτοπρ. π. Γεώργιος Μεταλληνός, Ὁμότιμος Καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς καὶ ἔγκριτος καὶ αὐτὸς ἐπιστῆμων ἀντιλέγει: «μορφές, ὅπως ὁ Χριστοφόρος Παναγιωτόπουλος (Παπουλάκος) καὶ ὁ Κοσμᾶς Φλαμιᾶτος, φαίνονται πολὺ διαφορετικὰ σήμερα ἀπ' ὅτι στά μαθητικά μας χρόνια, πού μᾶς εἶχαν μάθει νά τοὺς βλέπουμε «ὡς ἀμαθεῖς» καὶ φανατικούς, «τῶν ὁποίων ἡ μνήμη ταχέως ἐσβήσθη»! Γιατί ὅπως ἡ σύγχρονη ἔρευνα ἀποκαλύπτει, τίποτε δὲν εἶναι

περισσότερο αναληθές από αυτό. Και οι δύο αυτοί αγωνιστές όχι μόνο δέν λησμονήθηκαν από τό Λαό μας, αλλά θά τολμήσουμε νά ποῦμε ὅτι ἡ δυναμική, πού ανέπτυξαν στή λαϊκή συνείδηση, ὑπῆρξε μεγαλύτερη μετά τό θάνατό τους, ἀπ' ὅσο κατά τή διάρκεια τοῦ ἀγώνα τους. Ὁ ἄκρατος ὁμως ρασιοναλισμός συνετέλεσε παλαιότερα – καί αὐτό ἦταν ἄμαρτία περισσότερο τῆς ἐποχῆς ἀπόσο τῶν προσώπων – νά μή βλέπουμε τήν ἀληθινή εἰκόνα τῶν λαϊκῶν αὐτῶν εὐαγγελιστῶν, ὅπως οἱ Φαρισαῖοι δέν «μποροῦσαν» νά «ἴδουν» τά θαύματα τοῦ Χριστοῦ. Σήμερα ὁμως φθάσαμε στό σημεῖο νά συντάσσονται διδακτορικές διατριβές γιά τά πρόσωπα αὐτά καί τή δράση τους, γιά νά μελετηθοῦν τά λαϊκά κινήματα τοῦ 19^{ου} αἰώνα σέ ὅλες τίς διαστάσεις τους, μέ εὐρεία χρήση καί τῶν ἀρχεϊακῶν πηγῶν, πού, ὅπως ἀποδεικνύεται, εἶναι πολύ πλουσιώτερες ἀπόσο μπορούσαμε νά φαντασθοῦμε... Ἡ ἀναπροσαρμογή συνεπῶς τῆς στάσεώς μας σήμερα ἀπέναντι στόν Φλαμιᾶτο, τόν Παπουλάκο... καί ὁποῖον ἐπώνυμο μάρτυρα τῆς παραδόσεώς μας, εἶναι πολλαπλά ὠφέλιμη καί ἀναγκαία. Διότι μπορεῖ νά μᾶς βοηθήσει νά συνειδητοποιήσουμε τό ποσοστό τῆς συγχύσεως καί ἀλλοτριώσεως τῶν καιρῶν μας. Καί αὐτό εἶναι ἰδιαίτερα σημαντικό, ἀφοῦ ἡ γνώση τῆς ἀρρώστιας εἶναι – κατά τεκμήριο τουλάχιστον – ἡ βασική προϋπόθεση γιά τήν ἀναζήτηση τῆς θεραπείας» [Κοσμᾶς Φλαμιᾶτος (1786-1862), Ἔνας μάρτυρας τῆς Ὁρθοδόξου παραδόσεως στό ἑλληνικό κράτος, Θεολογία, τ. 58, Ἀπρίλιος-Ἰούνιος 1987, τεῦχος 2, σσ. 294-295 καί 321].

Ἀλλά καί ὁ ἔλληγιμ. Χρ. Γιανναράς, Καθηγητής Πανεπιστημίου κι αὐτός γράφει σχετικά: «βλέποντας (ὁ Χριστοφόρος) στήν πράξη τίς συνέπειες τῆς ἀσκούμενης ἀπό τή βαυαροκρατία πολιτικῆς, στρέφει τό κήρυγμά του καί στά φλέγοντα θέματα τῆς ἐποχῆς. Στηλιτεύει ἀμείλικτα τό αὐτοκέφαλο καί τήν κατάργηση τῶν παραδοσιακῶν Μητροπόλεων, πού ἄφησε τό λαό ἀποίμαντο. Καυτηριάζει τή διάλυση τῶν μοναστηριῶν, τίς εὐκολίες πού παρέχει τό κράτος στούς ξένους μισσιονάριους, τά ἀλληλοδιδακτικά σχολεῖα, πού εἶχαν ἐπιβάλλει στήν ἐκπαίδευση οἱ μισσιονάριοι, τόν ἐξοβελισμό τῶν «θεϊκῶν» γραμμάτων, ἀπό τά σχολεῖα, καί ἐννοεῖ τόν Ὀκτώηχο καί τό Ψαλτήρι...» [Γιανναρά Χρ., Ὁρθοδοξία καί Δύση στή Νεώτερη Ἑλλάδα, ἔκδ. Δόμος, 1999, σσ. 290-291].

Ἀξιόλογα ἐπίσης ἔργα ἢ ἄρθρα περὶ τοῦ Παπουλάκου εἶναι καί τά ἀκόλουθα:

Δαβού Βύρ., Χριστοφόρος Παπουλάκος, ὁ καταδιωγμένος καλόγηρος, Ἀθήνα 1986, σσ. 73.

Δημητρακοπούλου Γ. Σ. (Καθηγ. Φίλος. Σχολῆς Πανεπ. Ἀθηνῶν), Ὁ εὐσεβῆς λαός διά τόν Παπουλάκον, Ὁρθόδοξος Τύπος 23^{ης} Σεπτ. 1988, ἀρ. 33.

Θεοδωρόπουλος Φ. Ν., Μοναχός Χριστόφορος Παναγιωτόπουλος (Παπουλάκος), Ἀθήνα 1994.

Κασιώτη Ἀθ., Ὁ ὁσιος Χριστόφορος ὁ Παπουλάκος, Ἀθήνα 1992.

Κοτταδάκη Ἀθ., Αὐτοὶ πού ἄνοιξαν τό δρόμο ,Κοσμᾶς Φλιαμιᾶτος, Χ. Παναγιωτόπουλος ἢ Παπουλάκος, Ἰγνάτ. Λαμπρόπουλος, Ἰερόθ. Μητρόπουλος, Εὐσ. Ματθόπουλος, ἔκδ. Τήνος, Ἀθήνα 1976. Ὁ Κοτταδάκης μάλιστα εἰς τό ἀξιόλογο αὐτό πόνημά του ὁμιλεῖ περὶ τῶν πέντε ἐκείνων μορφῶν, τῶν

«ιερομένων μέ τό μυστικό τοῦ ἀποστολικοῦ ἀγωνισμοῦ, πού ἔφερε τή νεοελληνική χριστιανική ἀνοιξη».

Μεταλληνοῦ Δ. Γ. πρωτοπρ., Παράδοση καί ἀλλοτρίωση. Τομές στήν πνευματική πορεία τοῦ Νεώτερου Ἑλληνισμοῦ κατά τήν μεταβυζαντινή περίοδο, ἔκδ. Δόμος, Ἀθήνα 2001.

Μουλατσιώτη Νέκτ. ἀρχιμ. (ἐπιμ.), Παπουλάκος, Ὁ Ἅγιος τῆς Πελοποννήσου, ἔκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Ἀγίων Αὐγουστίνου καί Σεραφεῖμ Σάρωφ Τρικόρφου Φωκίδος, χ.τ., 2006.

Μπατιστάτου Δ. (Θεολόγου), Χριστοφόρος Παναγιωτόπουλος ἢ Παπουλάκος (κραυγή πόνου καί ἀπόγνωσεως), Σάλπιγξ Ὁρθοδοξίας Μάρτιος-Ἀπρίλιος 1969, τεῦχος 15-16, σσ. 50-51 καί Μάϊος-Ἰούνιος 1969, σσ. 72-73 καί 96.

Μαυσιέως Μοναχοῦ του Ἀγιορείτου, Ὁ Παπουλάκος, 200 ἔτη ἀπό τήν γέννησή του, Ὁρθόδοξος Τύπος 21^{ης} Νοεμβρίου 1986 σσ. 1 καί 3.

Νασιόπουλου Α. Α., Ὁ Ἀληθινός Παπουλάκος, ἔκδ. πρώτη, Ἀθήνα 1984.

Πέττα Ν. Ν. ἀρχιμ., Ὁ Ὁσιώτατος Μοναχός Χριστοφόρος ὁ Παπουλάκος στή Θήρα (1854) καί στήν Ἄνδρο (1854-1861), Ἀθήνα 2009.

Πέττας Ν. Ν. ἀρχιμ., Χριστοφόρος Παπουλάκος, ὁ σύγχρονος ἀπόστολος τῆς Πίστεως καί τοῦ Γένους, ἔκδ. Ὁρθοδόξου Κυψέλης, Θεσσαλονίκη 2009.

Τσάκωνα Γρ. Δ. (Καθηγητοῦ τῆς Κοινωνιολογίας), Ὁ Κοινωνικός Παπουλάκος, Πελοποννησιακή Πρωτοχρονιά Γ-Δ (1959-60) 26-28.

Σακκέτου Ἄγγ., Παπουλάκος (Ἄγνωστες προφητεῖες καί θαύματα), Ἡ ἐπαλήθευση τῶν προφητειῶν καί ὁ παγκόσμιος θρίαμβος τοῦ ἀνθρώπου, ἔκδ. Σακκέτου, Ἀθήναι 2008.

Σαρδελῆ Κ. (ἱστορικοῦ καί λογοτέχνου), Ἡ προδομένη παράδοση, τά ψευδῶνυμα φῶτα, τ. Α', ἔκδ. Τήνος, Ἀθήνα 1991.

Τοῦ αὐτοῦ, Χριστόφορος Παπουλάκος καί Κοσμᾶς Φλαμιάτος, Οἱ πρωτομάρτυρες καί θύματα τοῦ Ἑλλαδικοῦ Κράτους, Ἀθήνα 1988.

Σταθοπούλου Θ., Τό κίνημα τοῦ Παπουλάκου, οἱ πολιτικές, κοινωνικές καί θρησκευτικές διαστάσεις του (διδακτ. διατριβή), Ἀθήνα 1991, σσ. 726.

Ὁ Χριστός καί ἡ Ἀλήθεια, ΣΤ' Δημοτικοῦ, ΟΕΔΒ, Ἀθήνα 2003, σσ. 197-198 (Παιδαγωγικό Ἰνστιτούτο). Παπουλάκος, ὁ καλός σπορέας. Στή σ. 198 ἀναφέρεται «Ὁ Παπουλάκος μέ τά λόγια του συνέπαιρνε τά πλήθη... Μιλοῦσε ἀπλά, μέ στοργή καί ἀγάπη γιά τή ζωή καί τά προβλήματα τους. Καλοῦσε τούς ἀνθρώπους νά ἀλλάξουν τή ζωή τους καί νά ζοῦν μέ τό λόγο τοῦ Θεοῦ. Τούς ἔλεγε νά προσεύχονται καί νά τηροῦν τήν ἀργία τῆς Κυριακῆς καί τῶν ἐορτῶν, νά βοηθοῦν τούς φτωχοῦς καί ἀνήμπορους καί νά νηστεύουν... Ἡ δράση ὅπως καί τό λόγια του Παπουλάκου δέν ἄρεσαν στούς ἰσχυροῦς της ἐποχῆς (στό βασιλιά, στούς ἄρχοντες, στούς δεσποτάδες), γιατί ὁ δυνατός λόγος τούς ἔλεγε».

Ἰδιαίτερος ἐνδιαφέροντα εἶναι καί τά ὑπό ἔκδοσιν Πρακτικά τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἡμερίδος πού ἐπραγματοποιήθη ὑπό τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Προφήτου Ἡλιοῦ Θήρας καί ὑπό τήν αἰγίδα τῆς καθ' ἡμᾶς Ἱερᾶς Μητροπόλεως, ἐν Θήρᾳ, τόν Ἰούλιον τοῦ παρελθόντος ἔτους μέ θέμα: «Ὁ Ὁσιώτατος Μοναχός Χριστοφόρος Παπουλάκος στή Θήρα καί στήν Ἄνδρο» ὡς καί τοῦ Ἐπιστημονικοῦ

Συνέδριου πραγματοποιηθέντος ἐν Κλειτορία τῶν Καλαβρύτων τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 2009 μὲ θέμα: «Ὁ Ὅσιος Χριστοφόρος Παπουλάκος».

Εἰς αὐτά, λίαν διαφωτιστικαί τοῦ βίου καὶ τῆς δράσεως τοῦ Χριστοφόρου Παπουλάκου εἶναι αἱ εἰσηγήσεις τῶν:

- Ὁμ. Καθηγητοῦ τῆς Βυζαντινῆς Ἀρχαιολογίας καὶ Τέχνης τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων κ. Ἀθανασίου Παλιούρα μὲ θέματα: «*Ἡ ἀπεικόνιση καὶ ἡ τιμὴ τοῦ ὀσιωτάτου Χριστοφόρου Παπουλάκου*» καὶ «*Ἡ πραγματικὴ φωτογραφία καὶ ἡ εἰκονογράφηση τοῦ ὀσίου Χριστοφόρου Παπουλάκου*».
- Μεγάλου Ὑμνογράφου τῆς τῶν Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίας, Καθηγητοῦ Χημικοῦ τοῦ ΤΕΙ Πειραιῶς κ. Χαραλάμπους Μπούσια μὲ θέματα: «*Ὑμνογραφικὰ ὀσίου Χριστοφόρου Παπουλάκου*» καὶ «*Κίνημα Κολλυβάδων-Κίνημα Παπουλάκου. Παράλληλα ρεύματα*».
- Λέκτορος Πατρολογίας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κ. Ἄννης Καραμανίδου μὲ θέμα: «*Τὸ περιεχόμενον τῶν Διδαχῶν τοῦ Παπουλάκου*».
- Ἀρχιμ. Νεκταρίου Ν. Πέττα μὲ θέμα: «*Ὁ Χριστοφόρος Παπουλάκος στὴ Θῆρα καὶ στὴν Ἄνδρο*».
- Καθηγητοῦ Βυζαντινῆς Φιλολογίας τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Φωτίου Δημητρακοπούλου μὲ θέμα: «*Ὁ Γέρων Διονύσιος Ἐπιφaniaδης, ὁ Κολλυβάς, καὶ ὁ Χριστοφόρος Παπουλάκος*».
- Καθηγητοῦ στό Τμῆμα Κοινωνικῆς Θεολογίας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Ἀποστόλου Νικολαΐδου μὲ θέμα: «*Ἡ πολιτικὴ θεολογία τοῦ Παπουλάκου*».
- Καθηγητοῦ Πληροφορικῆς τῶν ΤΕΙ Ἀθηνῶν κ. Ἀθανασίου Νασιοπούλου μὲ θέμα: «*Ἡ μορφή τοῦ Παπουλάκου μέσα ἀπὸ μαρτυρίες καὶ κείμενα*».
- Πρωτοπρεσβ. π. Νικολάου Ἰ. Σιγάλα, Ἀρχαιολόγου, Γενικοῦ Ἀρχιερατικοῦ Ἐπιτρόπου Ἱερᾶς Μητροπόλεως Θῆρας, Ἀμοργοῦ & Νήσων μὲ θέμα: «*Ἡ διαχρονικὴ τιμὴ καὶ μνήμη τοῦ ὀσίου Χριστοφόρου Παπουλάκου*».
- Λέκτορος στό Παιδαγωγικὸ Τμῆμα τοῦ Πανεπιστημίου Πατρῶν κ. Χρίστου Μαρκοπούλου μὲ θέμα: «*Οἱ παιδαγωγικὲς ἀντιλήψεις τοῦ Παπουλάκου*».

Ὁ Παπουλάκος, Σεβασμιώτατε, δέν εἶναι ἀμφιλεγόμενον πρόσωπον οὔτε ἱστορικῶς οὔτε θεολογικῶς. Ἱστορικῶς μὲν, διότι τὰ πάντα περὶ αὐτοῦ εἶναι δεόντως ἐληλεγμένα. Οὔτε μὲ τὸν κατὰ τὸ 1826, θανατωθέντα ἐπὶ Ἰμπραῆμ ἀργυρολόγον καὶ ἀγύρτην Εὐγένιον συγχέεται οὔτε μὲ τὸν Ἰωακείμ τὸν Ἰθακήσιον, ὅστις κατατάχτηκε μεταξύ τῶν ἀγίων καὶ ἐορτάζει τὴν ἡμέρα τῆς κοιμήσεώς του, στίς 2 Μαρτίου 1868 (βλ. Κανέλλου Κ., *Ὁ ὀσιος Ἰωακείμ ὁ Ἰθακήσιος*, 1786-1868, Ἰθάκη 2000). Ἀλλὰ καὶ τὸ θεολογικόν περιεχόμενον τῶν διδαχῶν τοῦ Παπουλάκου εἶναι σαφές καὶ μὲ ψυχωφελῆ καὶ σωτηριολογικόν προσανατολισμόν. Λίαν διαφωτιστικὴ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὑπῆρξεν ἡ ἀνωτέρω ἀναφερθεῖσα καὶ συνημμένη ᾧδε εἰσήγησις τῆς Καθηγητρίας τῆς Πατρολογίας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσ/νίκης κ. Ἄννης Καραμανίδου.

Ἡ ὑπ' ἀριθ. 1643 καί ἀπό 14 Μαρτίου 1852, ἐπίσης, ἀναφορά τοῦ τότε ἱεροκήρυκος ἀρχιμ. Ἰωσήφ Κωνσταντινίδου ἐκ Ναυπλίου, δέν ἀναφέρει «ἀπλῶς κάποιες συγκεντρώσεις λαοῦ, διά νά ἀκούσουν τό κήρυγμα τοῦ Χριστοφόρου Παπουλάκου» ἀλλά διαφωτιστικώτατα λέγει:

- ὅτι προσεκαλεῖτο «πανταχόθεν νά μεταβῆ καί εἰς τά μέρη των»
- ὅτι ὁ ἀκροατής του «δέν δύναται νά ἀμφιβάλῃ εἰς τήν θείαν ἔμπενυσιν, μέ θεῖον ζῆλον καί μέ σκοπόν ὠφελείας ψυχικῆς»
- ὅτι παρευρίσκοντο αἱ Διοικητικάί καί στρατιωτικάί Ἀρχαί, οἱ καθηγηταί, οἱ διδάσκαλοι, ὅλοι οἱ δικαστικοί καί ὁ κόσμος ὅλος
- ὅτι ἔμειναν ἅπαντες εὐχαριστημένοι καί «ἤρχισαν οἱ πάντες ἢ οἱ πλείονες νά συναισθάνονται τήν ἑαυτῶν διαγωγὴν»
- ὅτι ἐκτός τῶν ἄλλων ἐκήρυττε καί περί τελείας ὑπακοῆς εἰς τόν Βασιλέα καί τήν Κυβέρνησιν, εἰς τās Διοικητικάς καί Στρατιωτικάς Ἀρχάς, ὡς καί εἰς τά παρ' αὐτῶν διαταπτόμενα, μέχρι θυσίας καί αὐτῆς τῆς ζωῆς... Περί ἀληθείας, ἀκριβοῦς τηρήσεως τῶν θείων ἐντολῶν, ζήλου καί διαφυλάξεως τῆς Πίστεως, προσευχῆς, νηστείας, ἐλεημοσύνης, ὄρκου, μετανοίας, ἐπιστροφῆς εἰς τόν Θεόν...
- ὅτι ὁ καρπός τῆς διδασκαλίας τοῦ ἀνδρός ἐκείνου εἶναι τόσον τελεσφόρος..., ὥστε αὐθωρεῖ μεταβάλλει καί μεταφέρει ψυχάς ἀπολλυμένας εἰς μετάνοιαν...

Καί ταῦτα πάντα καί αὐτή ἡ τότε Ἱερά Σύνοδος ὁμολογεῖ ἐπισήμως (βλ. φάκ. Παπουλάκου ἐν ΓΑΚ) ἀσχέτως ἂν ἐκ τῶν ὑστέρων, διά πολλούς καί ποικίλους λόγους παλινωδοῦσα, μετέβαλε γνώμην περί αὐτοῦ.

Ἐπομένως τά περί Παπουλάκου ὡς ἀμφιλεγομένου προσώπου εἶναι προφάσεις ἀνθρώπων περί τῶν ὁποίων ὁ Θεουκιδίδης προσφυέστατα εἶπεν ὅτι «οὕτως ἀταλαίπωρός ἐστίν ἡ ζήτησις τῆς ἀληθείας καί ἐπὶ τά ἐτοῖμα μάλιστα τρέπονται». Αἱ πρωτογενεῖς πηγαί ἀποτελοῦν ἀψευδεῖς μαρτυρίας καί ὄχι αἱ ἐγκυκλοπαιδεῖαι αἱ ἀντιγράφουσαι ἢ μία τήν ἄλλην, ἂν καί ὄλων τά σχετικά ἄρθρα ὁμολογοῦν ὅτι ὑπό τοῦ λαοῦ ὁ Χριστοφόρος ἐθεωρεῖτο ὡς ἅγιος.

Εἶναι ἄραγε τυχαία ἢ δολίως κινουμένη ἡ θετική ἀποψη ἢ ἡ ἀποδοχή τοῦ Χριστοφόρου ὑπό τοιούτων καί τοσούτων προσωπικοτήτων, οἷοι:

- Ὁ Οἰκ. Πατριάρχης Ἀθηναγόρας
- Ὁ Ἀρχιεπ. Ἀθηνῶν Χρυσόστομος Παπαδόπουλος
- Ὁ Ἀρχιεπ. Ἀμερικῆς Μιχαήλ
- Ὁ Ἀρχιεπ. Ἀμερικῆς Ἰάκωβος
- Οἱ Μητροπολίται: Ἀργολίδος Χρυσόστομος, Ὑδρας Ἱερόθεος, Νικαίας Γεώργιος, Λαρίσης Σεραφεῖμ, Λάμπης καί Σφακίων Θεόδωρος, Νικοπόλεως Μελέτιος, Μυτιλήνης Ἰάκωβος, Κυθήρων Ἰάκωβος, Μαρωνείας καί Κομοτινῆς Δαμασκηνός, Ξάνθης Ἀντώνιος, Ἄρτης Ἰγνάτιος, Ρόδου Σπυρίδων, Φλωρίνης Αὐγουστίνος, Γρεβενῶν Σέργιος, Κυδωνίας καί Ἀποκορώνου Εἰρηναῖος, Ν. Ἰωνίας καί Φιλαδελφείας

Τιμόθεος, Ἐλασσῶνος Σεβαστιανός, Ἐδέσσης Καλλίνικος, Ζιχνῶν καί Νευροκοπίου Σπυρίδων, Κισάμου καί Σελίνου Εἰρηναῖος

- Ὁ Ὄσιολ. Μοναχός Γεράσιμος Μικραγιαννανίτης
- Ὁ Καθηγ. Πανεπιστημίου Παν. Τρεμπέλας

Εἶναι τυχαία ἢ δολίως κινουμένη ἡ θετική ἄποψη ἢ ἡ ἀποδοχή τοῦ Χριστοφόρου ὑπὸ τοῦ Μακαριστοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί Πάσης Ἑλλάδος κυροῦ Χριστοδούλου ὁ ὅποιος:

- Στίς 02.04.2000 μιλῶντας στόν Ρ/Σ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος -μέ ἀφορμή τῆ «συγγνώμη» πού ἐκεῖνο τόν καιρό εἶχε ζητήσει ὁ πάπας διά τά λάθη τῶν ρωμαιοκαθολικῶν- ἀνεφέρθη στήν ἄδικο καταδίωξιν τοῦ Παπουλάκου, στά μέσα τοῦ 19^{ου} αἰῶνος, ἀπό τήν ἐπίσημον Ἐκκλησίαν τῆς μετεπαναστατικῆς μικρᾶς Ἑλλάδος.
- Καί στίς 30 Ἰανουαρίου 2001, τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, ἀπευθυνόμενος πρός τοὺς Ἑλληνας ἐκπαιδευτικούς, ἐξήγησε τήν σημασίαν τῶν προφητειῶν τοῦ Παπουλάκου, συνδέοντάς τον μέ τόν Ἅγιον Κοσμά τόν Αἰτωλόν:

«Ἡ ἄθρησκη ἢ καί ἡ ἀντιχριστιανική παιδεία, αὐτή πού ὀρισμένοι θά ἤθελαν νά ἐπιβάλουν σήμερα στό ἔθνος, εὔρισκε τόν Ἅγιο Κοσμά ἀνένδοτα ἀντίθετο. Εἶχεν ἄλλωστε διακηρύξει ἐπιγραμματικά σέ μία προφητεία του "Τό κακό θά σᾶς ἔρθει ἀπό τοὺς διαβασμένους", ὑπονοῶντας τό νεωτεριστικό πνεῦμα τῆς Ἑσπερίας, πού ἐπρόκειτο μετά τήν ἀπελευθέρωση νά μεταφέρουν στόν ἑλληνικό χῶρο οἱ σπουδασμένοι σ' αὐτήν, ἓνα πνεῦμα ἀντιθρησκευτικό καί ἀντιορθόδοξο, πού ἤθελε τάχα τήν ἀπελευθέρωση τοῦ ἀνθρώπου ἀπό τίς προλήψεις καί πού μιλῶντας στό ὄνομα τῆς δημοκρατίας, ἀπαρνιόταν τά χριστιανικά δόγματα σάν δῆθεν καταπιεστικά τῆς ἀνθρώπινης ἐλευθερίας. Κατά σύμπτωση τήν ἴδια, σχεδόν αὐτολεξεί, φράση θά ἐπανελάμβανε κι ἓνας ἄλλος, παρεξηγημένος αὐτός, Διδάχος, ὁ Παπουλάκος, ζῶντας ἤδη τό κλίμα τοῦ ἄθεου διαφωτισμοῦ μέσα στήν μόλις ἀπελευθερωμένη Ἑλλαδίτσα. Κι αὐτός θά διεκήρυσσε τότε μέ ἔμφαση: "Τά ἄθεα γράμματα θά καταστρέψουν τόν κόσμον"».

Εἶναι τέλος τυχαία ἢ δολίως κινουμένη ἡ ἐπ' ἐσχάτως (24.12.'09) θετική ἄποψις περί τοῦ Χριστοφόρου τῆς Α.Θ.Π. τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχου κ.κ. Βαρθολομαίου ὅστις χαρακτηρίζει τόν Παπουλάκον τοῦ ὁποίου «ἡ μνήμη ἐπεβίωσε μέχρι σήμερα ἀγαθή ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ πληρώματι» ὡς «θερμουργόν κήρυκα τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου» καί ἀναφέρει ὅτι:

«Ὁ Ὄσιώτατος Μοναχός Χριστόφορος, ὁ ἐπικληθεῖς «Παπουλάκος», ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐν ζήλῳ Ἡλιοῦ διά νά κηρύξη τά θεῖα δικαιώματα, νά διδάξη τήν πατρῶαν πίστιν καί νά ἐλέγξῃ ὀθνεῖας ἐπιδράσεις εἰς τήν λειτουργίαν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ καί κοινωνικοῦ σώματος. Ἠγαπήθη μέν σφόδρα ὑπὸ τοῦ εὐσεβοῦς λαοῦ τοῦ Θεοῦ, ὅστις ἀνεγνώρισεν ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ τόν ἐκφραστήν τῆς γνησίας

ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως καί εὐσεβείας, ἐδιώχθη δέ ὑπό τῶν κρατούντων, δι' οὓς ἐγένετο κατὰ τό ψαλμικόν «βαρὺς καί βλεπόμενος» ὡς δῆθεν ὑποκινητῆς στάσεως κατὰ τοῦ πολιτεύματος, καί ἐκοιμήθη ὁσιακῶς ἐν τῇ Ἱερᾷ Μονῇ Παναχράντου τῆς Ἄνδρου, διανύων ἐν αὐτῇ τήν ἐπιβληθεῖσαν αὐτῷ ἐκκλησιαστικὴν ποινὴν ἐγκλεισμοῦ.»

Καί ἀσφαλῶς, Σεβασμιώτατε, δύναμεθα νά ἀπαριθμήσωμεν καί συγχρόνους Ἱεράρχας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος οἱ ὁποῖοι ἔχουσι θετικὴν ἄποψιν περὶ τοῦ Χριστοφόρου, δέν προβαίνομεν ὁμως εἰς καταγραφὴν τους ἐδῶ διότι ἡ ἄποψίς τους αὕτη εἶναι ἐκπεφρασμένη πρὸς ἡμᾶς προφορικῶς καί δέν διαθέτομεν εἰσέτι γραπτὰς μαρτυρίας.

Περὶ δέ τῆς ἐνασχολήσεως μέ τά τοῦ βίου καί τῶν διδαχῶν του ὅτι ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τήν «πνευματικὴν οἰκοδομήν, ἐμμονήν εἰς τήν πίστην καί καλλιέργειαν ὑγιοῦς ἐκκλησιαστικῆς συνειδήσεως».

Διὰ ταῦτα ἀρνοῦμαι νά ἀποδεχθῶ, Σεβασμιώτατε, ὅτι ἅπαντες ἐκεῖνοι ὧν τά ὀνόματα κατεγράφησαν ἀνωτέρω ὑπέπεσαν εἰς οἰκτρὰν πλάνην ἢ ἐκ τινὸς δολιότητος κινούμενοι ἐξεφράσθησαν εὐμενῶς περὶ τοῦ Παπουλάκου. Μᾶλλον ἀναγνωρίζουν τήν προσφορὰν αὐτοῦ εἰς τήν Ἐκκλησίαν καί εἰς τό Ἔνθος καί ἀποδέχονται καί προσυπογράφουν τά περὶ ἀγιότητος αὐτοῦ.

Τέλος, εἶμαι ὑποχρεωμένος, Σεβασμιώτατε, δεδομένου ὅτι προσφάτως διεπίστωσα ὅτι ἡ ὑμετέρα ἐπιστολή ἐδημοσιεύθη εἰς τήν ἐφημ. «Νέοι Ἄνθρωποι» (ἀριθμ. φύλλου 1776/ 26.02.'10) ἀλλὰ καί γενικώτερον αἱ καθ' ὅλα σεβασταὶ ὑμέτεραι προσωπικαὶ ἀπόψεις περὶ τοῦ Χριστοφόρου κυκλοφοροῦν εἰς τό διαδύκτιον, τήν ἐμὴν ἀπάντησιν νά τήν κοινοποιήσω καί εἰς τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον καί εἰς τήν Ἱεράν Σύνοδον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, καί νά δώσω αὐτήν εἰς τό διαδίκτυον καί εἰς τά ἔντυπα Μ.Μ.Ε., εἰς ἐπήκοον πάντων, διότι τά ζητήματα αὐτά δέν ἀποτελοῦν ἐσωτερικόν μόνον θέμα τῆς Ἐκκλησίας. Τοιουτρόπως θά λάβουν γνῶσιν ὄχι μόνον οἱ οἰκεῖοι ἐπίσκοποι, εἰς τὰς παροικίας τῶν ὁποίων ἀνέπτυξεν δρᾶσιν ἢ περιορίσθη ὁ αἰδίδιμος Χριστοφόρος, ἀλλὰ καί οἱ πιστοί, καί οὕτω νά μορφώσουν ἐπὶ τοῦ προκειμένου γνώμην, ἄν δηλ. καί κατὰ πόσον κινδυνεύουν τά πνευματικὰ συμφέροντα καί ἡ προσδοκωμένη θέωσις αὐτῶν, ἢ κατὰ πόσον ἀπειλεῖται ἡ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία ἐκ τῆς ἀληθείας καί ἐκ τῆς προβολῆς προτύπων, οἷος ὁ Χριστορόρος.

Καί ταῦτα διότι ὡς καί εἰς τό ἐκδοθέν ὑπό τῆς καθ' ἡμᾶς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Ἡμερολόγιον -τό ὁποῖον ἔχει τύχει τῶν συγχαρητηρίων προσρήσεων «διὰ τήν ἀξιόλογον καί διδακτικὴν ἀφιέρωσιν» αὐτοῦ ἀκόμη καί ὑπό τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί Πάσης Ἑλλάδος κ.κ. Ἱερωνύμου-θά ἀνεγνώσατε, δεδομένου ὅτι ὁ Χριστοφόρος «ἐξόριστος ὢν στήν Ἱερά Μονή Προφήτου Ἡλίου, εἶχε κηρυκτικὴν δράση στή Θήρα καί τιμᾶται ἀπό τό χριστεπώνυμο πλήρωμα σέ ὅλη τή Μητροπολιτικὴ Περιφέρεια, ἔχουν προχωρήσει ὅλες οἱ ἀπαραίτητες ἐνέργειες καί ἔχουν συγκεντρωθεῖ τά ἀπαραίτητα στοιχεῖα γιὰ τή διαμόρφωση τοῦ σχετικοῦ φακέλλου καί τήν κατάθεσὴ του στήν ἀρμόδια

Ἐπιτροπή τῆς Ἁγίας καί Ἱερᾶς Συνόδου καί κατόπιν στό σεπτό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο, προκειμένου ὁ Ὅσιος Μοναχός Χριστοφόρος ὄχι νά «ἀναδειχθεῖ» ἢ νά «ἀνακηρυχθεῖ» ὡς ἅγιος οὔτε νά «ἀγιοποιηθεῖ»· ἀπλῶς καί μόνον νά μετουσιωθεῖ τό ἤδη ἐδῶ καί 150 ἔτη ὑπάρχον βίωμα τῶν πιστῶν σέ ἐπίσημη Ἐκκλησιαστική Πράξη».

Μετ' ἀδελφικῶν ἀσπασμῶν & τῆς ἐν Κυρίῳ ἀγάπης,

† Ὁ Μητροπολίτης Θήρας, Ἀμοργοῦ & Νήσων Ἐπιφάνιος

Κοινοποιήσις:

1. Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον.
2. Ἱεράν Σύνοδον Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.
3. Μακαριώτατον Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν & πάσης Ἑλλάδος κ.κ. Ἱερώνυμον.
4. Σεβασμιώτατον Μητροπολίτην Καλαβρυτῶν & Αἰγιαλείας κ.κ. Ἀμβρόσιον.
5. Σεβασμιώτατον Μητροπολίτην Σύρου, Τήνου, Ἄνδρου, Κέας & Μήλου κ.κ. Δωρόθεον Β'.
6. Μ.Μ.Ε.